

Poročilo civilne družbe spremljanja
izvajanja nacionalne strategije
vključevanja Romov

v Sloveniji

*Prepoznavanje vrzeli v politiki vključevanja
Romov*

Pripravila: Maja Skalar
April 2020

To poročilo so pripravili Maja Skalar, neodvisna strokovnjakinja, v sodelovanju z Znanstveno-raziskovalnim združenjem za umetnost, kulturne in izobraževalne programe in tehnologijo EPEKA, socialno podjetje

Poročilo je bilo pripravljeno kot del pilotnega projekta Romski civilni monitor, »Krepitev zmogljivosti romske civilne družbe in povečanje njene vključenosti v nadzor Nacionalne strategije vključevanja Romov.« Pilotni projekt izvajajo za Evropsko komisijo, GD za pravosodje in uporabnike. Projekt koordinira Center za politične vede na Srednjeevropski univerzi (CEU CPS), v partnerstvu z mrežo Evropska romska grassroots organizacija (mreža ERGO), Evropskim centrom za pravice Romov (ERRC), Fundación Secetariado Gitano (FSG) in Romskim izobraževalnim skladom (REF) in ga izvaja približno 90 različnih nevladnih organizacijah in strokovnjakov iz 27 držav članic.

Čeprav je pilotni projekt Romski civilni monitor, čigav del je tudi pričujoče poročilo, koordiniran s strani CEU, poročilo predstavlja ugotovitve avtorjev, ki niso nujno v skladu s stališči CEU. CEU ne more biti odgovorna za nobeno rabo podatkov iz pričujočega poročila.

VSEBINA

SEZNAM KRATIC	5
POVZETEK	6
UVOD	8
POMANJKANJE PODPORE ZA MLADE ROME	10
Oprelitev problema	10
Ozadje in vzroki problema.....	10
Javno-politični odziv na problem	11
SOVRAŽNI GOVOR IN ANTICIGANIZEM	16
Oprelitev problema	16
Ozadje in vzroki problema.....	16
Javno-politični odziv na problem	18
ODSOTNOST ZBIRANJA ETNIČNO RAZČLENJENIH PODATKOV	23
Oprelitev problema	23
Ozadje in vzroki problema.....	23
Potencialni javno-politični odgovor na problem	25
PRIPOROČILA	26
BIBLIOGRAFIJA	28

SEZNAM KRATIC

CAHROM	Ad hoc odbor strokovnjakov na področju romskih vprašanj
ECRI	Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti
ESS	Evropski Socialni Sklad
EU	European Union
LGBTQIA+	lezbijke, geji, biseksualne, transspolne, interpolne, kvir in asekualne osebe ter vse ostale identitete, ki so zajete pod +
MIZŠ	Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport
NPUR	Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome
NVO	Nevladna organizacija
RCM	Roma Civil Monitor
ZVarD	Zakon o varstvu pred diskriminacijo

POVZETEK

Slovenija ima posebno nacionalno strategijo vključevanja Romov od leta 2010, trenutno *Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021* (NPUR).¹ NPUR zajema vsa glavna področja vključevanja Romov: ukrepe na področju zaposlovanja, bivanjskih razmer, zdravstvenega varstva in izobraževanja, spodbujanja romske kulture, jezika in identitete ter boja proti stereotipom in diskriminaciji Romov. Vendar smo na podlagi posvetovanja v skupnosti, ki smo ga organizirali med pripravljanjem tretjega poročila RCM, ugotovili, da naslednje tri teme niso bile deležne ustrezne pozornosti in zadostnega javno-političnega odziva Sloveniji: pomanjkanje podpore za mlade Rome, sovražni govor in anticiganizem ter odsotnost zbiranja etnično razčlenjenih podatkov.

Pomanjkanje podpore za mlade Rome

Tako v NPUR, kot tudi v mladinski politiki na splošno, primanjkuje ukrepov, ki bi bili posebej usmerjeni na potrebe mladih Romov. Večina projektov na področjih socialne varnosti in izobraževanja v večnamenskih centrih v romskih naseljih se osredotoča na predšolske in osnovnošolske otroke. Romi, ki izpolnijo osnovnošolsko obveznost, ter romski srednješolci in študentje ne prejema skoraj nobene podpore v smislu usmerjanja, motivacije, karijerne orientacije, štipendij in dijaških/študentskih domov. Mladi izobraženi Romi nimajo podpore, niso vključeni v oblikovanje politik, posledično obstaja velik beg možganov in/ali izolacija teh posameznikov s strani skupnosti. Romski mladostniki lahko postanejo lahka tarča posameznikov, ki jih spodbudijo k izvajanju kaznivih dejanj. Organiziranih je le nekaj usposabljanj za učitelje in druge strokovnjake, ki delajo z romsko mladino.

Čeprav LGBTQIA+ Romi trpijo večkratno diskriminacijo, NPUR v zvezi s tem ne vključuje nobenih ukrepov. Čeprav imamo v Sloveniji ugoden pravni in politični okvir za vzpostavljanje mladinskih združenj in organizacij, ter celo nekaj ukrepov pozitivne diskriminacije za romske mladinske organizacije, predstavlja aktiviranje mladih Romov za sodelovanje v romskih mladinskih organizacijah še vedno velik izziv.

Sovražni govor in anticiganizem

V Sloveniji obstaja problem razširjenosti, sprejemanja in pogoste nekaznovanosti sovražnega govora. Nestrpna ksenofobična in diskriminatorna retorika narašča, tako preko spleta, kot drugače, in je zelo pogosto usmerja proti Romom. Splošna naravnost družbe do Romov je slaba, diskurz o Romih v medijih in včasih tudi s strani politikov pa je zaznamovan s temami kriminala in zlorabe socialnih transferjev.

V Sloveniji imamo pravni in institucionalni okvir za boj proti sovražnemu govoru - vključno z Zagovornikom načela enakosti - vendar z veliko pomanjkljivostmi in težavami pri izvajanju. Do nedavnega je bilo dejanje spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti preganjano kot kaznivo dejanje le v primeru neposredne ogrožitve javnega reda in miru, vendar bi nova sodna praksa na področju sovražnega govora lahko to spremenila - po novem se lahko kot kaznivo dejanje preganja tudi primere grožnje, zmerjanja in žaljive vsebine. Podatki o sovražnem govoru so preveč razdrobljeni.

Razen dobre prakse usposabljanja uslužbencev Policije o stereotipih, predsodkih in preprečevanju diskriminacije, NPUR ne vključuje veliko ukrepov za ozaveščanje in boj proti diskriminaciji - organiziranih je bilo le nekaj usposabljanj za javne uslužbence, ki delajo z Romi.

¹ Vlada Republike Slovenije (2017)

Odsotnost zbiranja etnično razčlenjenih podatkov

Zaradi posebne razlage ustave in zakonodaje na področju varstva osebnih podatkov v zvezi z zbiranjem podatkov o narodnem in etničnem izvoru, imamo v Sloveniji zelo omejen nabor podatkov o socialnem položaju romskega prebivalstva. Celovito načrtovanje ciljno usmerjenih politik in ukrepov ter ustrezno spremljanje njihovega učinka je tako zelo oteženo. Čeprav bi EU predpisi to dopuščali, in čeprav več mednarodnih organizacij slovensko vlado že celo desetletje poziva k zbiranju etnično razčlenjenih podatkov, vlada pri tem okleva.

Tudi romska skupnost se zaveda potrebe po svežih in natančnih podatkih, vendar opozarja na morebitne pomisleke, nezaupanje in strah pred samo-identifikacijo pri preštevanju romske skupnosti. 16. člen Zakona o varstvu pred diskriminacijo zagotavlja možnost za zbiranje takih podatkov ob hkratni zaščiti osebnih podatkov, kar bi vlada morala izkoristiti, ali pa poiskati alternativne mehanizme zbiranja podatkov o romskem prebivalstvu v Sloveniji - morda tudi na podlagi izkušenj iz sosednje Hrvaške.

UVOD

Slovenija ima posebno nacionalno strategijo vključevanja Romov od leta 2010. Prva strategija je bila *Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2010-2015*², in je bila seveda dobrodošla v smislu, da obstaja strategija vključevanja Romov; da je bila ustanovljena nacionalna kontaktna točka za Rome; in da ima država obveznost poročanja o vključevanju Romov. Vendar program ukrepov za obdobje 2010–2015 ni bil v celoti izveden, naslednji program - trenutni program ukrepov 2017–2021 - pa je zelo podoben prejšnjemu. Kar se je spremenilo na slabše, je to, da resorna ministrstva in državni organi, pristojni za izvajanje ukrepov, niso bili dolžni predložiti akcijskega načrta za izvajanje ukrepov v šestih mesecih po uvedbi programa - ta obveznost je obstajala v programu 2010–2015. NPUR je bil kritiziran kot abstrakten dokument, pogosto brez določenih finančnih sredstev, časovnice in jasnih ciljev; močno se zanaša na ESS, pomanjkljivo je tudi usklajevanje med izvedbenimi organi.³

Pri pisanju tretjega letnega poročila RCM⁴ smo uporabili naslednje raziskovalne metode za prepoznavanje vrzeli v javnih politikah: intervjuji s strokovnjaki za človekove pravice in javne politike, intervjuji z romskimi in pro-romskimi nevladnimi organizacijami, intervjuji z uradniki resornih ministrstev in vodji projektov na ustreznih področjih javnih politik, posvetovanje v skupnosti, opazovanje udeležencev (lastne izkušnje EPEKA pri delu z Romi), intervjuji s pripadniki romskih skupnosti in pregled obstoječih neodvisnih poročil in raziskav.

Da bi zagotovili boljšo verodostojnost pri prepoznavanju vrzeli v politiki vključevanja Romov in izbrali ustrezne teme za tretje poročilo RCM, smo med 15. septembrom in 31. oktobrom 2019 v Sloveniji organizirali posvetovanje s skupnostjo, ki je potekalo osebno, preko e-poštne korespondence in preko spletnih intervjujev (Skype). Posvetovanje s skupnostjo je vključevalo raznoliko skupino nevladnih organizacij in akterjev:

- 15 romskih žensk - udeleženk usposabljanj EPEKA o aktivaciji na trgu dela;
- 3 mladi izobraženi Romi;
- 2 romska novinarja;
- 3 člani vodstva največjih romskih združenj v Sloveniji;
- predsednik foruma romskih svetnikov;
- 2 strokovnjaka za človekove pravice in javno politiko;
- direktor Nacionalne kontaktne točke za Rome (Urad Vlade RS za narodnosti);
- uslužbenka Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport;
- vodja projekta *Skupaj za znanje*.⁵

V postopku posvetovanja s skupnostjo je na dan prišlo več pomembnih tem. Nekatere izmed njih so obravnavane v NPUR, nekatere teme pa sploh niso omenjene, ali pa le na kratko; ali ni bilo nobenega ukrepanja; ali pa tudi v primeru sprejetih ukrepov ni videti učinka. Zelo pogosto so bile omenjene teme, ki so bile zajete že v [prvem](#)⁶ ali [drugem](#)⁷ letnem poročilu RCM: povezane z revščino, bivanjskimi razmerami, izobraževanjem,

² Vlada Republike Slovenije (2010)

³ Mirovni inštitut (2017)

⁴ Prvi letni cikel Romskega civilnega monitorja se je osredotočal na horizontalne predpogoje vključenosti Romov – vladno upravljanje, boj proti anticiganizmu in proti diskriminaciji. Drugi cikel se je nanašal na štiri ključna javnopolitična področja - izobraževanje, zaposlovanje, zdravstveno varstvo in bivanjske razmere. Vsa poročila so na voljo na: <https://cps.ceu.edu/roma-civil-monitor-reports>

⁵ Ta projekt sofinancirata Republika Slovenija in ESS, izvaja pa ga Center za šolske in občolske dejavnosti na številnih lokacijah po Sloveniji.

⁶ European Commission (2018)

⁷ European Commission (2019)

zaposlovanjem, zdravjem itd. Številni udeleženci posvetovanja s skupnostjo so podali tudi priporočila, ki smo jih tudi vključili v poročilo.

Na podlagi posvetovanja s skupnostjo smo opredelili naslednje tri teme, ki v trenutnem strateškem ciklu niso bile deležne ustrezne pozornosti:

- 1) Pomanjkanje podpore za mlade Rome
- 2) Sovražni govor in anticiganizem
- 3) Odsotnost zbiranja etnično razčlenjenih podatkov

Ugotovili smo, da so te teme bodisi v veliki meri prezrte ali pa predstavljajo šibkost javno-političnega procesa v politiki vključevanja Romov v Sloveniji.

POMANJKANJE PODPORE ZA MLADE ROME

Opredelitev problema

Romi so zelo mlado prebivalstvo v Evropski uniji: njihova povprečna starost je 25 let, medtem ko je povprečna starost v EU 40 let.⁸ Po slovenskem *Zakonu o javnem interesu v mladinskem sektorju*⁹ so »mladi« opredeljeni kot mladi in mladi odrasli obeh spolov, stari med 15 in dopolnjenimi 29 leti.

Tako NPUR, kot druge *mainstream* politike in politike na področju vključevanja Romov vključujejo vprašanja romske mladine, in to bomo podrobno opisali v tretjem delu tega poglavja. Ugotovili pa smo, da v Sloveniji očitno primanjkuje ukrepov na področju mladih Romov. V posvetovanju s skupnostjo se je več udeležencev, vključno s predstavnikom Nacionalne kontaktne točke za Rome (predsednik Urada Vlade RS za narodnosti, g. Stane Baluh) in vodja projekta Centra za šolske in obšolske dejavnosti *Skupaj za znanje*, dr. Barbara Kežar, strinjalo, da imamo veliko pomanjkanje ukrepov za ta del romskega prebivalstva in da je to področje, ki ga je potrebno v prihodnjem NPUR podrobno razviti in na njem izvajati več ukrepov. Romi po 15. letu ostajajo izolirani, neaktivni, marginalizirani, nemotivirani in brez podpore ali usmerjanja.

Ozadje in vzroki problema

Eden glavnih izzivov, s katerimi se srečujejo mladi Romi, je nizka stopnja izobrazbe, ki ustvarja ovire pri zaposlovanju in pri vključevanju v družbo na splošno. Tisti mladi Romi, ki se odločijo nadaljevati šolanje na srednješolski in univerzitetni ravni, nimajo podpore. Romi, ki izpolnijo osnovnošolsko obveznost (vendar ne končajo osnovne šole), prav tako niso deležni posebnih programov, ki bi jih motivirali za zaključek osnovnošolskega izobraževanja. Organiziranih je bilo le nekaj usposabljanj za strokovne delavce, ki delajo z romskimi učenci, dijaki in študenti; karierna orientacija romske mladine pa je nezadostna; zato se pogosto dogaja, da kljub uspešnemu zaključku izobraževanja mladi Romi ne dobijo zaposlitve zaradi neusklajenosti njihove izobrazbe s potrebami trga dela. »Beg možganov je pogost pri mladih izobraženih Romih; zlasti na Dolenjskem romske skupnosti izključijo izobraženo mladino, če se ne izključijo že sami«, pravi Alenka Klepac iz MIZŠ. Izpostavila je, da se spodbujanje samoaktivacije pripadnikov romske skupnosti lahko odvija v sodelovanju z uspešnimi, izobraženimi pripadniki romske skupnosti, in spet v sodelovanju z ostalimi kreatorji romskih politik, da omogočimo bolj stimulatивно okolje. Kar zadeva mlade izobražene Rome, se dr. Barbara Kežar strinja, da bi lahko tu sprejeli ukrepe pozitivne diskriminacije, zlasti na področjih, ki se neposredno dotikajo romske skupnosti. Vendar meni, da to ne sme biti edina razpoložljiva rešitev, saj se lahko po njenem mnenju potem hitro ujamemo v past, da se romske izobražence zaposluje le na ta način in da tudi same začnejo razmišljati samo o tej možnosti. Dr. Kežar je na primer opazila tako dinamiko na projektu, kjer so romskim pomočnikom omogočili, da so pridobili univerzitetno izobrazbo za vzgojitelja predšolskih otrok; a nekateri sedaj razmišljajo le o tem, da se tudi naprej zaposlijo kot romski pomočniki, čeprav imajo ustrezno izobrazbo, da si poiščejo zaposlitev v vzgojno-izobraževalnih institucijah brez pridevnika »romski«.

Udeleženci posvetovanja s skupnostjo so poročali tudi o tem, da je bilo nekaj primerov, ko romski srednješolci niso dobili prostora v dijaškem domu. Čeprav lahko mladi Romi zaprosijo za štipendije in v NPUR obstaja poseben ukrep za spodbujanje te možnosti pri mladih Romih, se tega pogosto ne zavedajo. Blaž Kovač iz Amnesty International Slovenija kritizira: »Štipendije in domovi niso sistemsko podprti ukrep - zato ni zagotovljenih mest.« Zvonko Golobič iz Združenja za razvoj romske skupnosti na Dolenjskem nam je v

⁸ International Perspectives in the Early Years. 2013. Edited by Linda Miller, Claire Cameron, SAGE. p. 80

⁹ Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju:
http://www.pisrs.si/Pis_web/pregledPredpisa?id=ZAKO5834

intervjuju povedal, da so mladi Romi tradicionalno zelo navezani na svoje družine, in če bi imeli priložnost obiskovati srednjo šolo ali univerzo v drugem mestu, tudi le 100 kilometrov od doma, je ne bi izkoristili. Predlagal je, naj država spodbudi mlade Rome, da nadaljujejo šolanje na srednji ali univerzitetni ravni, tako da sofinancira izredni študij, tako da lahko ostanejo doma in študirajo med vikendom ali na daljavo.

Več udeležencev posvetovanja s skupnostjo je poudarilo, da romski mladostniki, ko zapustijo šolski sistem, postanejo lahke tarče nekaterih posameznikov, ki jih napeljujejo k storitvi kaznivih dejanj, za katere jih policija ne more preganjati, ker so mladoletni. Dr. Barbara Kejžar meni, da bi morala policija in tožilstvo večkrat poseči po sankcijah, seveda pa bi morali tu delovati tudi in predvsem preventivno s posebnimi programi, kjer bi jih motivirali za nadaljnje izobraževanje in jih usmerili v poklicno usmerjanje, da bi se lahko po končanem usposabljanju tudi samozaposlili (npr. kot obrtniki, električarji itd).

V posvetovanju s skupnostjo je bilo večkrat omenjeno, da mladi izobraženi Romi niso vključeni v oblikovanje politik, niso podprti, niso zaposleni kot javni uslužbenci itd. Poudarili so, da bi morale mladi Romi in romske mladinske organizacije sodelovati pri oblikovanju vseh pomembnih programov in politik, ki se nanašajo na mlade in na Rome. En od problemov je tudi, da delo mladih Romov pogosto temelji na prostovoljstvu, kar pa ni trajnostno in bi jih bilo potrebno finančno podpreti.

Še en problem, ki smo ga večkrat slišali ob posvetovanju s skupnostjo, je večkratna diskriminacija LGBTIQ+ Romov. NPUR ne posveča nobene pozornosti posebnim razmeram in potrebam te podskupine med Romi, ki se sooča z več strukturnimi neenakostmi. LGBTIQ+ Romi so pogosto diskriminirani ne le s strani večinske družbe, ampak tudi s strani same romske skupnosti. Romski Akademski Klub je prva in doslej edina romska organizacija pri nas, ki je sploh začela govoriti o Romih znotraj LGBTIQ+ skupnosti in obratno. Sandi Horvat, mlad romski novinar, je povedal: »Menimo, da je čas, da naredimo korak naprej, ker se je že zgodilo, da čeprav se romske organizacije in njihovi veljaki zavzemajo za pravice manjšin, pozabljajo, da je tudi LGBTIQ+ manjšina, še posebej Romi, ki so del LGBT+ skupnosti, pa jih sami potiskajo ob rob, ne samo romske ampak tudi večinske skupnosti. In se tako, kot večinsko prebivalstvo do Romov, oni sami vedejo do Romov, ki so del LGBTIQ+ skupnosti.« Še en mlad romski izobraženec je v posvetovanju s skupnostjo poudaril, da je treba storiti več, da se ta tema predstavi romskemu prebivalstvu, in zagotoviti podporo Romom, ki so del skupnosti LGBTIQ+.

Javno-politični odziv na problem

NPUR vključuje poglavje »Socialno varstvo, socialno vključevanje, zaščita otrok, žensk in mladih ter štipendiranje«, njen glavni cilj pa je: »za preprečevanje in odpravljanje izključenosti Romov, še posebej žensk, otrok in mladih, spodbujati razne programe socialnega varstva, in sicer informacijske, svetovalne programe, delo na terenu, dnevne centre, programe pomoči in samopomoči ter krepiti seznanjenost Romov o tovrstnih programih«.10,11

En izmed ciljev je bil razviti vsaj 10 petletnih socialnovarstvenih programov, vendar je v praksi bilo zasnovanih in izvedenih le nekaj; večina udeležencev pa so bili romski otroci in ne mladi Romi.12 En največjih projektov sedanjega NPUR (1,68 milijona EUR iz sredstev ESS) je ustanovitev romskih večnamenskih centrov13, ki spodbujajo izboljšanje družbeno-

10 Vlada RS (2017)

11 Ključni podcilji so zmanjšanje revščine, spodbujanje programov aktivne politike zaposlovanja, socialna aktivacija, psihosocialna rehabilitacija in zaposlovanje prejemnikov denarne socialne pomoči ter razvoj / povečanje različnih preventivnih programov.

12 Mirovni inštitut (2018)

13 Leta 2017 je ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti objavilo razpis za ustanovitev večnamenskih romskih centrov in nato sklenilo pogodbe s sedmimi izbranimi izvajalci. Financirata jih Evropski socialni sklad (80%) in Republika Slovenija (20%) od novembra 2017 do septembra 2021.

ekonomskega položaja pripadnikov romske skupnosti (vključevanje v družbo in približevanje trgu dela). V resnici se mnogi socialnovarstveni in izobraževalni programi osredotočajo večinoma na predšolske in osnovnošolske otroke, zato so udeleženci v teh dejavnostih večinoma romski otroci. Mladi Romi pa ostajajo izolirani, neaktivni, marginalizirani, nemotivirani in brez podpore ali usmerjanja.

Posvetovanje v skupnosti je pokazalo, da so v sedanjem NPUR nekateri ukrepi namenjeni tudi ciljni skupini mladih Romov, vendar niso dovolj povezani z drugimi ukrepi; je pa tudi nekaj težav z izvajanjem v praksi (npr. vajeništvo). Na primer, vsi ukrepi, izvedeni v okviru projekta *Skupaj za znanje*, so namenjeni tudi tej populaciji, vendar morda niso dovolj ciljno usmerjeni in prilagojeni tej starostni skupini, kar je v določeni meri tudi posledica omejenih finančnih sredstev. Dr. Barbara Kejžar, vodja projekta, je dejala, da je to morda tudi poglobilni razlog, da obstoječi izobraževalni in socialno-varstveni programi niso v tolikšni meri obiskani s strani mladih Romov. Povedala je, da so v določenih večnamenskih centrih sicer vzpostavili redna srečanja predvsem z mladostnicami, ki so v tem videle priložnost, da so z izvajalkami spregovorile o različnih tabu temah, o katerih doma ne morejo govoriti (npr. spolnost, menstruacija, partnerski odnosi ipd.). Takšne zaupne pogovore so izvedli tudi preko drugih dejavnosti, če se jim je z njimi uspelo približati tej skupini (npr. včasih je zadoščal že sprehod do bližnjega jezera, ki so jo punce izkoristile za podobne pogovore, saj so v izvajalkah prepoznale osebe, ki jim zaupajo in se lahko z njimi diskretno pogovorijo o tem). Opažajo, da je težje privabiti fante, saj imajo praviloma druge interese kot punce, a tudi njih je možno z določenimi aktivnostmi privabiti k udeležbi – pred časom se je npr. izkazala kot dobra spodbuda organizacija tečaja prve pomoči in poznavanja cestno-prometnih predpisov, ker to potrebujejo za opravljanje voziškega izpita. Ravno zaradi teh pozitivnih izkušenj in preizkušenih pristopov bodo tudi v naslednjem programskem obdobju spodbujali, da se tej populaciji nameni posebna pozornost in se upošteva specifičnost dela s to skupino.

V NPUR obstaja kar nekaj ukrepov na področju prezgodnjih in prisilnih porok romskih deklet ali tako imenovanih »primerov bega mladoletnih oseb v škodljiva okolja«¹⁴. Alenka Klepac iz MIZŠ je povedala, da so organizirali posvet z ravnateljki šol, ki imajo vpisane romske učence - pogovor se je osredotočal na povečanje senzibilnosti šolskega kadra za zgodnje ugotavljanje znakov, ki bi utegnili kazati na spremembe v življenju romskih deklet. Okrepili so tudi delo na področju šolske inšpekcije. Tudi Dr. Barbara Kejžar je dejala, da se ji zdi, da lahko že govorimo o določenih premikih in napredku na tem področju, saj je s pomočjo različnih projektov v zadnjih letih to postalo tema, o kateri se tudi javno govori. Tudi znotraj romske skupnosti se že pojavljajo glasovi, ki obsojajo takšna dejanja, a morda še ne dovolj glasno, je povedala intervjuvanka. Po njenih opažanjih je bilo veliko napredka narejenega predvsem pri tem, da se teh praks ne prepozna več kot del romske kulture in tradicije, kot so to včasih interpretirali tudi na strani tožilstva in sodišč.

Mladi Romi so omenjeni tudi v ciljnih NPUR, povezanih z izobraževanjem: »povečati vključenost mladih in odraslih v nadaljevanje izobraževalnega procesa v skladu z načelom vseživljenjskega učenja«. Tisti mladi Romi, ki so starejši od 15 let in izpolnijo »osnovnošolsko obveznost«, a še niso končali osnovne šole, lahko osnovno šolanje dokončajo po programih izobraževanja odraslih, je povedala Alenka Klepac iz MIZŠ. Dr. Barbara Kejžar poudarja, da čeprav obstaja konsenz, da je nujno potrebno razviti in izvajati aktivnosti tudi za osipnike in mladostnike, ki so končali z osnovnošolsko obvezo, trenutno obstajajo le določene terenske izvedbe, tudi v projektu *Skupaj za znanje*, odsotne pa so strategije ali ciljno usmerjeni programi, v katerih bi izdelali konkretnejše načrte, kako motivirati to populacijo za nadaljnje izobraževanje ali poklicno usmerjanje in s tem povečati možnosti za njihovo zaposlovanje. Dr. Barbara Kejžar je priporočila tudi, naj

¹⁴ Usposabljanje strokovnih delavcev na centrih za socialno delo o usmeritvah in priporočilih v teh primerih; financiranje programov NVO za Rome o prezgodnjih in prisilnih porokah ter posledicah takšnih ravnanj; in priprava protokola ukrepanja v postopkih obravnave primerov zunajzakonskih skupnosti z mladoletnimi osebami.

država posebej spodbuja mlade Rome, ki se odločijo nadaljevati šolanje na srednji šoli in na univerzitetni ravni: »Tu kar naenkrat ostanejo brez pomoči in podpore in jih zato veliko obupa v prvem letniku, še posebej to velja za JV regijo«.

V okviru prednostne teme izobraževanja je v NPUR še en cilj, ki se nanaša na mlade Rome: vključevanje Romov v sistem vajeništva. Na novo sprejeti *Zakon o vajeništvu*¹⁵ uvaja sistem vajeništva, katerega cilji so zmanjšanje deleža brezposelnih mladih in preprečevanje socialne izključenosti. NPUR določa, naj se vajeniški sistem kar najbolj spodbuja med Romi, romskimi predstavniki, romskimi organizacijami itd. Vendar je Alenka Klepac iz MIZŠ povedala da ukrep še ni prinesel uspeha. Romski predstavniki predlagajo uvedbo novih nacionalnih poklicnih kvalifikacij, posebej zasnovanih za Rome.

Čeprav NPUR vključuje cilj izobraževanja strokovnih delavcev, ki delajo z romskimi učenci, o temah, kot sta vseživljenjsko učenje in vseživljenjska karierna orientacija, takšnih programov ni bilo organiziranih posebej za delavce, ki delajo z romsko mladino. Za strokovne delavce sta bila organizirana le dva seminarja, ob koncu leta 2017 in v začetku leta 2018.¹⁶

Kar zadeva *mainstream* mladinske politike¹⁷, ima Slovenija posebno nacionalno mladinsko politiko, in sicer *Nacionalni program za mladino 2013-2022*¹⁸, ki Rome omenja le na dveh prednostnih področjih. Prvo je prednostno področje 5, ki se ukvarja s kulturnim življenjem mladih, ki so del manjšin in ranljivih skupin, vključno z mladimi Romi¹⁹. Proračun za to znaša 60.000 EUR iz državnega proračuna in druga sredstva ESS za leti 2018 in 2019²⁰. Naslednje je prednostno področje 15 »Izboljšati in okrepiti programe, ki spodbujajo in podpirajo socialno vključenost mladih z manj priložnostmi«, ki ima več kazalnikov²¹, posebno pozornost pa namenja žrtvam socialne izključenosti (Romi, invalidi).

Izvedbeni načrt za leto 2018/2019²² kot ukrep na tem področju vključuje javni razpis za sofinanciranje socialnovarstvenih programov na področju socialnega vključevanja Romov (med drugim), in sicer dnevne centre za romske otroke in mladostnike. Višina zagotovljenih finančnih sredstev za vse programe socialnega varstva (ne samo za Rome) znaša 1.117.568 EUR letno za leti 2018 in 2019. Člen 4 *Zakona o javnem interesu v mladinskem sektorju*²³ opredeli skrb za mlade z manj priložnostmi v družbi kot posebno področje mladinskega sektorja. V 12. členu določa, da lahko mladinska organizacija, katere člani so pripadniki romske skupnosti, pridobi status nacionalne mladinske

¹⁵ Uradni list RS, št. 25/17

¹⁶ Mirovni inštitut (2018)

¹⁷ Več informacij o mladinski politiki v Sloveniji lahko najdemo tukaj:

<https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/sites/youthwiki/files/gdlslovenia.pdf>, in <https://www.gov.si teme/mladinski-sektor/>, <https://www.youthpolicy.org/factsheets/country/slovenia/>

¹⁸ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO93>

¹⁹ »zagotoviti dostopnost kulture tako, da bodo omogočene njihova dejavna in ustvarjalna vloga pri razvoju njihove kulture, njihova enakopravna participacija v kulturnem življenju ter hkrati kakovostna integracija avtohtonih narodnih skupnosti, romske skupnosti, skupnosti iz Deklaracije in drugih manjšin ter ranljivih skupin v družbeno okolje; ob tem seznanjanje vseh mladih, v okviru formalnega in neformalnega izobraževanja, medijev in kulture, s posebnostmi avtohtonih narodnih skupnosti, romske skupnosti, skupnosti iz Deklaracije in drugih manjšinskih skupnosti.«

²⁰ https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/URSM/izv_nacNPM_18_19.doc

²¹ Kazalniki: število razpisov na temo socialne vključenosti mladih z manj priložnostmi, število razpisov na temo socialne vključenosti, za katere lahko kandidirajo organizacije v mladinskem sektorju, število programov za povečevanje socialne vključenosti v okviru ukrepov in programov aktivne politike zaposlovanja, število mladih v starosti do 29 let, vključenih v programe za povečevanje socialne vključenosti v okviru ukrepov in programov aktivne politike zaposlovanja, po spolu, število mladih v starosti do 29 let, ki prejemajo denarno nadomestilo, po spolu, število mladih v starosti do 29 let, ki prejemajo denarno socialno pomoč.

²² https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/URSM/izv_nacNPM_18_19.doc

²³ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5834>

organizacije, ne glede na pogoje glede članstva (vsaj 300 članov) in teritorialne organiziranosti (če delujejo v večini statističnih teritorialnih enot v Republiki Sloveniji).

Različni deli mreže javne službe na področju socialnovarstvenih programov, namenjenih preprečevanju in reševanju socialnih stisk ranljivih skupin prebivalstva (ki nudijo pomoč tudi otrokom in mladostnikom), so opredeljeni v *Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020*²⁴. Mreža programov za socialno vključevanje oziroma vključenost Romov je opredeljena v poglavju 3.2, točka IX. Trenutno to vključuje 8 verificiranih, razvojnih in eksperimentalnih programov s ciljem doseči 15 programov (preventivni programi, informacijski in svetovalni programi, programi koordinacije, podpore ter izvajanja pomoči in samopomoči, svetovanje s terenskim delom, aktivacijski programi, namenjeni izboljšanju zaposlitvenih možnosti).

Kot smo omenili že v [prvem letnem poročilu RCM](#)²⁵, Urad RS za mladino financira projekte, povezane z mladino, vendar ne obstajajo projekti, ki bi bili posebej namenjeni Romom. Vseeno pa obstaja kar nekaj romskih organizacij in društev (predvsem na področju športa in kulture). Najbližje temu je financiranje širše kategorije ranljivih skupin s strani Urada.

Kljub pomanjkanju neposrednega financiranja obstajajo številne romske mladinske in kulturne organizacije. V zadnjem desetletju je Urad za mladino podpiral projekte, katerih namen je pomagati ogroženim mladim in se spoprijeti z različnimi izzivi (osip, brezposelnost mladih, diskriminacija itd.), vendar bi sprememba politike na nacionalni ravni lahko hitro spremenila ta trend. Glede na to bi bilo veliko bolje, če bi v Resoluciji Nacionalnega programa za mladino 2013–2022 načrtovali obvezno financiranje programov, namenjenih Romom. Številne teme (npr. dogovorjene/prezgodnje poroke) še vedno niso obravnavane, saj jih je malo romskih organizacij pripravljenih reševati. Vse to še bolj marginalizira romsko manjšino in povečuje socialno izključenost romskih posameznikov.²⁶

CAHROM (ad hoc odbor strokovnjakov na področju romskih vprašanj) v svojem poročilu leta 2015²⁷ (po tematskem obisku v Sloveniji) na področju opolnomočenja mladih Romov in vključevanja mladinske dimenzije v nacionalne strategije/politike vključevanja Romov ugotavlja, da Slovenija nudi ugodni pravni in javno-politični okvir za vzpostavljanje mladinskih združenj (kot so Mladinski Svet Slovenije, lokalni mladinski sveti) in struktur (npr. Urad RS za mladino).

Kot smo omenili že zgoraj, obstaja celo pozitivna diskriminacija na področju romskih mladinskih organizacij (kriteriji za ustanovitev). Vendar CAHROM poroča, da teh ugodnosti nobena romska mladinska organizacija ne izkorišča. Glavni izziv predstavlja iskanje načinov za spodbujanje in aktiviranje sodelovanja romskih mladinskih organizacij na nacionalni ravni, vključno z njihovo vključenostjo v nacionalno mladinsko organizacijo. Ugotavljajo, da je ob izidu poročila aktivna le ena romska mladinska organizacija (Romski akademski klub)²⁸, ki stežka pridobiva in obdrži aktivne člane. Avtorji tega poročila so odkrili še eno organizacijo, ki podpira mlade Rome in ji je bil pred kratkim dodeljen status organizacije v javnem interesu na področju mladinskega sektorja - *Društvo za pomoč mladim Romom*).²⁹ CAHROM priporoča, da bi bilo dobro ustanoviti nacionalno romsko mladinsko organizacijo.

Naslednji izziv, ki ga CAHROM izpostavlja, je dejstvo, da se mladi Romi pogosto odseljujejo na tuje, kar ustvarja težave v trajnostnem razvoju NVO. Čeprav obstaja določeno število

²⁴ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=NACP68>

²⁵ Evropska komisija (2018)

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Council of Europe (2015)

²⁸ <https://www.facebook.com/romski.akademskiklub>

²⁹ <http://dpmr.si/>

Romov, ki študirajo na univerzah v Sloveniji, zahvaljujoč podpornim ukrepom, CAHROM predlaga, naj vlada sprejme dodatne ukrepe za povečanje števila romskih študentov. V več občinah je potrebno razviti lokalne akcijske načrte (imajo jih le 4 občine od 24, kjer živijo Romi), in se v njih osredotočiti tudi na mlade Rome.³⁰

CAHROM poroča tudi, da Inštitut Movit (slovenska nacionalna agencija za program Erasmus+) podpira vključevanje mladih Romov v program *Mladi v akciji* (trenutno Erasmus+ program) od leta 2012 preko nacionalnih in mednarodnih usposabljanj za romske organizacije in organizacije, ki delajo z Romi.³¹ V [prvem letnem poročilu RCM](#) pa ugotavljamo, da podatkov o tem, v kolikšni meri prikrajšani mladi Romi dejansko sodelujejo in koristijo program Erasmus+, ni na voljo.

³⁰ Council of Europe (2015)

³¹ Council of Europe (2015) Vključno z nacionalnim informacijskim seminarjem/usposabljanjem leta 2012 za romske organizacije in/ali organizacije, ki delajo z Romi, z namenom informiranja organizacij o programu in o priložnostih v okviru programa; mednarodnim usposabljanjem leta 2012 o vključevanju mladih Romov v program *Mladi v akciji*, z namenom izmenjave najboljših praks, ustvarjanja mednarodnih partnerstev in prepoznavanja ovir, s katerimi se srečujejo v mednarodnih projektih, in iskanja možnih rešitev; mednarodnim študijskim obiskom v Sloveniji, z namenom predstavitve dobrih praks vključevanja Romov na lokalni ravni; mednarodnim usposabljanjem leta 2015 o čezmejnem romskem sodelovanju, kjer je bilo vzpostavljeno sodelovanje s hrvaško, madžarsko in makedonsko nacionalno agencijo, pa tudi s SALTO centrom za jugovzhodno Evropo, ki pokriva preostali del Zahodnega Balkana.

SOVRAŽNI GOVOR IN ANTICIGANIZEM

Problemi na področju diskriminacije in anticiganizma so bili na kratko opisani v [prvem letnem poročilu RCM](#)³², vendar so bila vprašanja sovražnega govora ter protiromske retorike in diskurza, tako na spletu, kot drugače, večkrat posebej omenjena v našem posvetovanju s skupnostjo, zato smo se odločili, da to področje podrobneje analiziramo.

Opredelitev problema

V Sloveniji obstaja problem razširjenosti, sprejemanja in pogoste nekaznovanosti sovražnega govora, kot zaključujeta dve novejši poročili o sovražnem govoru: ECRI-jevo poročilo o Sloveniji iz leta 2019³³ in poročilo o oceni stanja na področju sovražnega govora v Sloveniji s strani Mirovnega inštituta iz leta 2016³⁴.

Nestrpna ksenofobna in diskriminatorna retorika narašča, tako v spletu, kot drugače, skupaj s populističnim diskurzom proti migrantom, Romom in članom skupnosti LGBTQIA+, še posebej po tako imenovani migrantski krizi leta 2015.³⁵ Na žalost pa nimamo uradnih podatkov o sovražnem govoru zaradi vrzeli v zbiranju podatkov. V projektu *Spletno Oko* (javni anonimni sistem poročanja o primerih sovražnega govora in druge nezakonite vsebine na internetu) beležijo velik porast poročanja o sovražnem govoru na spletu (od 195 primerov v letu 2007 do 1273 primerov v letu 2016), od tega se 10% primerov nanaša posebej na Rome³⁶.

Varuh človekovih pravic je v letu 2017 poročal o 68 prijavih diskriminacije³⁷, večina je bila povezana z Romi ali na splošno z etničnim/narodnostnim poreklom. Zagovornik načela enakosti je v letu 2017 prejel 6 pritožb v zvezi s spodbujanjem k diskriminaciji, od skupno 79³⁸. Leta 2019 se je Zagovornik odzval na sovražni govor v spletnih komentarjih pod člankom o romskem genocidu.³⁹ Posebni poročevalec Združenih narodov za manjšinska vprašanja Dr. Fernand de Varennes je na svojem obisku v Sloveniji leta 2018 posebej izpostavil temo sovražnega govora in zaključil, da so »Romi še naprej nesorazmerno tarče sovražnega govora, kar morajo oblasti tudi bolj intenzivno in učinkovito reševati.«⁴⁰

Ozadje in vzroki problema

Diskurz o Romih v medijih je zaznamovan s temama kriminala in zlorabe socialne pomoči, pri čemer o Romih ni praktično nobenega pozitivnega poročanja. V medijskih člankih je etnično poreklo domnevnih storilcev kaznivih dejanj omenjeno, ko je storilec Rom, če pa je donevni storilec predstavnik večinske družbe, pa ne. Nekateri mediji, povezani s političnimi strankami, so poteptali novinarske standarde s širjenjem sovraštva, rasizma in homofobije, je povedala Petra Lesjak Tušek, predsednica Društva novinarjev Slovenije.⁴¹

³² European Commission (2018)

³³ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2019)

³⁴ Mirovni inštitut (2016)

³⁵ Ibid.

³⁶ https://www.spletno-okno.si/sites/default/files/spletno_oko_10_let_prijavne_tocke_2017.pdf

³⁷ Varuh človekovih pravic (2019) str. 9

³⁸ Zagovornik načela enakosti (2018)

³⁹ <http://www.zagovornik.si/pozivanje-k-diskriminaciji-na-spletnem-portal/>. Zagovornik je med novico o simpoziju, ki je potekal v spomin na žrtve genocida med 2. svetovno vojno, zasledil komentarja dveh uporabnikov portala, v katerih je prepoznal diskriminatorne izjave, ki so spodbujale sovraštvo in nestrpnost do Romov, na način, ki ga Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD) opredeljuje kot pozivanje k diskriminaciji.

⁴⁰ <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22938&LangID=E>

⁴¹ <https://novinar.com/novica/posvet-pri-pahorju-brez-jasnega-odgovora-o-meji-svobode-govora/>

Mojca Pajnik je leta 2003 v svoji raziskavi o tem, kako tiskani mediji poročajo o marginaliziranih skupinah, ugotovila, da pri tem nekateri mediji uporabljajo enake ali podobne strategije argumentiranja: problematizacija in kriminalizacija, kolektivizacija in sovražni govor v poimenovanjih, diferenciacija v praksah delovanja in dehumanizacija ter legitimizacija »obrambnega« delovanja. »Mediji pri poročanju o marginaliziranih skupinah vzpostavljajo stigmatizacijski in diskriminatorni diskurz, ki deluje kot načelo ločevanja med 'njimi' in 'nami'.«⁴²

Erjavec, Hrvatin in Kelbl v svoji analizi medijskega diskurza o Romih ugotavljajo, da mediji »z izbiro teme, virov, žanrske predstavitve, jezika in stila vsak dan konstruirajo in reptoducirajo predstavo o 'nas' kot pripadnikov večinskega naroda in 'njih' kot pripadnikov manjšine. Občinstvu ponujajo le nekatere kulturne vzorce, jim dodajo nove pomene in jih delajo zdravorazumske, obče-veljavne in edino pravilne.«⁴³ Analizirali so 131 časopisnih, televizijskih in radijskih prispevkov, in samo v enem primeru ni držala hipoteza, da mediji o etničnih manjšinah poročajo le takrat, kadar so vpletene v konflikte. Pišejo še, da medijski viri poročajo v zvezi z Romi skoraj izključno o »problemih«, in jih posplošujejo kot lene, agresivne, nevarne, drugačnega videza, z drugačno kulturo, vrednotami in navadami – »neprilagodljive«. To olajša naraščanje sovražnega govora in protiromske retorike, tako da ostaneta neopažena, nesporna, ponotranjena, sprejeta in uporabljana ne le na šolskih hodnikih, na družbenih medijih in v spletnih komentarjih, ampak tudi v parlamentu ali s strani javnih uslužbencev.⁴⁴ Že s kratkim iskanjem po medijih smo našli članke z naslovom »Romi ustrahujejo Kočevje«⁴⁵ ali »Do kdaj bodo še prenašali ustrahovanje romske manjšine?«⁴⁶, ali spletne komentarje pod članki, na primer »Kje je dobra stara ljudska Milica?!«, ali »Moč ste dali divjakom«, ali »Te živali, ki pa ogrožajo življenje. jih videvamo na cestah kako nadlegujejo, so zraven pri vseh problemih in se preživljajo v večini z kriminalom, njih se pa ne upate soočiti, niti do njih domov zapeljati. To ni nobena policija.«⁴⁷

Kar zadeva splošni odnos do Romov v družbi: slovenska javnomnenjska anketa iz leta 2017 kaže, da 44% anketirancev ne bi želelo imeti Romov kot soseda.⁴⁸ Raziskava javnega mnenja Zagovornika načela enakosti iz leta 2017 je pokazala, da bi le 44% anketirancev zaposlilo romskega moškega ali žensko v svojem podjetju, 48% vprašanih pa meni, da večina Romov živi na socialni pomoči in noče delati.⁴⁹

Naše posvetovanje v skupnosti je pokazalo, da sta sovražni govor in protiromska retorika v Sloveniji velika nerazrešena problema. Romkinje, s katerimi smo se pogovarjali med posvetovanjem, so priznale, da jih zelo moti, da družba posplošuje vse Rome kot kriminalce, samo zaradi etnične pripadnosti. Kot smo omenili v [drugem letnem poročilu RCM](#)⁵⁰, je iskanje zaposlitve za Rome dovolj težko že zaradi diskriminacije in predsodkov na strani delodajalcev. Mediji imajo dodaten vpliv na širjenje negativnih stereotipov o Romih, preko posploševanja in senzacionalističnega poročanja.

⁴² Pajnik, M. (2003)

⁴³ Erjavec K., Hrvatin S. B., Kelbl B. (2000)

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Naslovnica Slovenskih novic iz dne 12.9.2019

⁴⁶ <https://novice.svet24.si/clanek/novice/slovenija/5d7b796153358/do-kdaj-bodo-se-prenasali-ustrahovanje-romske-manjsine>

⁴⁷ https://www.rtvsllo.si/crna-kronika/v-pretepu-na-murskosoboski-urgenci-obracunali-sprti-skupini-romov/500141?session_id=&utc_source=android_app

⁴⁸ Univerza v Ljubljani. Fakulteta za družbene vede. 2016. *Slovensko javno mnenje 2016 – pregled sumarnih rezultatov*. Dostop: https://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/sjm/sjm161_rm1_sl_v1_r1.pdf, str. 32.

⁴⁹ Zagovornik načela enakosti (2018) Str. 9

⁵⁰ European Commission (2019)

Dr. Barbara Kejžar, vodja projekta *Skupaj za znanje*, je dejala, da se na terenu in v večnamenskih centrih pogosto srečujejo s tovrstnim diskurzom na terenu, le da je v zadnjem času morda bolj subtilen in med vrsticami. Priporočila je: »ker obstaja zelo veliko predsodkov in stereotipov tudi med učitelji in ostalimi strokovnimi delavci šol in vrtcev, pa tudi med socialnimi delavci, se mi zdijo smiselna vsa konkretna in smiselna usposabljanja v to smer.«

Blaž Kovač iz Amnesty International Slovenije je poudaril, da moramo na problem sovražnega govora gledati tudi skozi prizmo revščine: »Jaz sem osebno prepričan, da ogromen delež nekih sovražnosti izvira iz revščine (in te marginaliziranosti), morda niti ne toliko iz etničnosti.«

Predstavniki Nacionalne kontaktne točke za Rome so povedali avtorjem poročila, da se zavedajo, da v Sloveniji resnično obstaja težava s poročanjem medijev in da je bilo na tem področju v preteklosti premalo storjeno: »Mediji, gledano celostno, oblikujejo javno mnenje, a se v primeru poročanja o romski skupnosti tega ne zavedajo dovolj oz. ne znajo določene teme predstaviti v celoviti luči. Vse to pa vodi k ustvarjanju negativnega mnenja o Romih (utrjevanje zgodovinskih stereotipov o Romih), tudi tistim, ki se z Romi še nikoli niso srečali, kaj da bi jih поблиže poznali«.

Iz opisanega primera je očitno, da se v Sloveniji veliko politikov ne zaveda svoje posebne odgovornosti, ki jo imajo zaradi vpliva na javnost. Raziskovalci projekta Light On⁵¹ so ugotovili, da rasistični diskurz ne širijo le skrajna desničarska gibanja in organizacije, ki poudarjajo domoljubje, temveč pogosto tudi politiki, saj sovražni govor v Sloveniji nemalokrat izhaja iz državnega zbora. Varuh človekovih pravic je v več letnih poročilih predlagal, da bi poslanci oblikovali svoj etični kodeks, vendar se to še ni zgodilo.⁵² Eden odmevnih primerov je nastop poslanca, znanega po rasističnem in sovražnem govoru, na javni televizijski oddaji, kjer je odkrito in brez zadržkov širil sovrašтво do Romov, tudi potem, ko so ga gostiteljica oddaje in drugi gostje na to opozorili. Čeprav je sledilo ogorčenje javnosti in nekaterih politikov, niti vodstvo RTV, niti urednik, niti gostiteljica niso prevzeli nobene odgovornosti, ampak so jo v celoti prenesli na poslanca.⁵³

Podatke o sovražnem govoru zbirajo policija, državno tožilstvo, neodvisne institucije in nevladne organizacije, poroča ECRI. V praksi zbiranje podatkov izvaja civilna družba in akademiki s finančno podporo države. Vendar podatki niso kategorizirani na enak način in so preveč razdrobljeni. Poleg tega država ne zbira etnično razčlenjenih podatkov zaradi *Zakona o varstvu osebnih podatkov*. 16. člen ZVarD določa obveznost zbiranja anonimiziranih podatkov o številu obravnavanih primerov diskriminacije po posameznih osebnih okoliščinah, po oblikah diskriminacije in po posameznih področjih, zato ECRI poziva Slovenijo, naj ta člen uporabi za zbiranje teh podatkov.⁵⁴

Javno-politični odziv na problem

Vlada ne naredi veliko za naslavljanje družbe, politikov, in medijev za boj proti stereotipom, zmanjšanje predsodkov, in vzpostavitev zaupanja med Romi in neromi. Že več let ni bilo odmevnejših ozaveščevalnih kampanj na to temo, niti pomembnejšega obsojanja sovražnega govora proti Romom v medijih.

⁵¹ <http://www.lighton-project.eu/site/main/page/home>

⁵² Varuh človekovih pravic (2019)

⁵³ Oddaja Piramida, dne 28. novembra 2006, na RTV Slovenija.

⁵⁴ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2019)

V slovenski javni politiki ali političnem diskurzu anticiganizem ni omenjen. Leta 2019 je potekala kampanja, ki jo je organizirala nevladna organizacija EPEKA v okviru projekta Evropski mladi proti anticiganizmu.⁵⁵

Romski svetniki in predstavniki občin⁵⁶ so poudarili povečanje in vpliv sovražnega govora proti Romom (mediji, politiki, učitelji, javni uslužbenci) in vpliv pristranskega medijskega poročanja o njih. Dejali so, da opažajo, da se na družbenih omrežjih in spletnih forumih pojavlja vse več sovražnega govora proti Romom; da nekateri mediji – ko poročajo o prekrških in kaznivih dejanjih, v katera so domnevno vpleteni pripadniki romske skupnosti - izpostavljajo etnično pripadnost domnevnih storilcev, kar krepi predsodke in nestrpnost večinskega prebivalstva do Romov. Opažajo, da se poročanje o kaznivih dejanjih in prekrških, ki so jih domnevno storili Romi, močno razlikuje od poročanja o teh dejanjih, če jih domnevno zagrešijo pripadniki večinskega prebivalstva. Romski svetniki in pripadniki občin navajajo nekaj dobrih praks in možnih rešitev: mediji bi morali objavljati tudi pozitivne zgodbe o Romih v javnih medijih, pa tudi v posebnih romskih oddajah in drugih medijih; potrebno bi bilo nenehno ozaveščati in informirati večinsko, da prekrške in kazniva dejanja izvaja majhen delež celotnega romskega prebivalstva (podobno kot prekrške in kazniva dejanja večinskega prebivalstva); dosledno preganjanje in kaznovanje medijev in posameznikov, ki širijo sovražni govor; srečanje z Novinarskim častnim razsodiščem, da bi se seznanili s situacijo, trendi in izzivi, ter učinkovito ukrepali; dosledno prijavljanje sovražnega govora na www.spletno-oko.si ; ter ozaveščanje Romov o spletni komunikaciji in njenih posledicah.

V NPUR je poglavje o »ukrepih na področju ozaveščanja in boja proti diskriminaciji«. Poleg sofinanciranja delovanja Sveta romske skupnosti kot krovne organizacije Romov v Sloveniji (112.000 EUR letno iz državnega proračuna) je eden od ciljev tega poglavja: »podpora aktivnostim za izboljšanje položaja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti in prepoznavanja romske skupnosti kot sestavnega dela slovenske družbe ter aktivnostim, usmerjenim v preprečevanje diskriminacije in odpravljanje predsodkov in stereotipov do Romov na lokalni ravni s poudarkom na romskih ženskah, deklicah in mladih.« Ciljna vrednost so vsaj 3 izvedene aktivnosti organizacij romske skupnosti v posameznih letih glede na dejanske potrebe pripadnic in pripadnikov romske skupnosti na lokalni ravni in glede na prijavljen program/projekt. Finančna sredstva so zagotovljena v državnem proračunu (Urad RS za narodnosti) in znaša približno 200.000 EUR za obdobje 2017-2021. Mirovni inštitut v svoji evalvaciji NPUR poroča, da je bil le manjši delež aktivnosti romskih organizacij usmerjen v ozaveščanje in boj proti diskriminaciji, večji del aktivnosti pa na področjih izobraževanja, socialne aktivacije ter socialne vključenosti in zaposlovanja, ali pa opolnomočenja za prijave na razpise.⁵⁷

Drugi cilj (in identičen ukrep v okviru le-tega) na tem področju je »izboljšanje usposobljenosti javnih uslužbencev, ki v okviru svojih pristojnosti delajo s pripadniki romske skupnosti«.⁵⁸ Ciljna vrednost je 5 usposabljanj letno, za katera se finančna sredstva krijejo iz državnega proračuna. Mirovni inštitut poroča, da so bila v letu 2017 izvedena štiri tovrstna usposabljanja za javne uslužbence, ki se v okviru svojih pristojnosti

⁵⁵ <http://epeka.si/evropski-mladi-proti-anticiganizmu/>. Namen tega projekta je bilo izmejati dobre prakse, izkušnje in povečati kompetence udeležencev, odkriti načine boja proti diskriminaciji in promovirati integracijo Romov brez vmešavanja v kulturne specifikke.

⁵⁶ Udeleženci usmerjene razprave »Skupaj smo uspešnejši: usmerjena razprava na temo razvijanja celovitih pristopov in akcijskih načrtov za vključevanje Romov v severovzhodni Sloveniji« 15. oktobra 2019.

⁵⁷ Mirovni inštitut (2018)

⁵⁸ Cilj je izboljšati usposobljenost javnih uslužbencev v komunikaciji s pripadniki romske skupnosti, s katerimi se srečujejo pri svojem delu, ozaveščanje o predsodkih in stereotipih do Romov v zadevnem okolju ter seznanitev javnih uslužbencev z lastnimi predsodki in stereotipi ter iskanje praktičnih rešitev za specifične izzive v posameznem okolju, iz katerega prihajajo tako javni uslužbenci kot Romi.

srečujejo s pripadniki romske skupnosti; skupno se jih je udeležilo 117 udeležencev. Potrebni bi bilo več takšnih usposabljanj.⁵⁹

Eden od ukrepov NPUR, ki se izvaja in ga lahko opredelimo kot dobro prakso, je izobraževanje in usposabljanje zaposlenih v Policiji v okviru programa »Zavedanje stereotipov, obvladovanje predsodkov ter preprečevanje diskriminacije v multikulturni skupnosti«. Zelo povedno je, da je zadnji ukrep na področju »ozaveščanja in boja proti diskriminaciji« »izvajanje policijskega dela v skupnosti«, za katerega lahko trdimo, da krepi stereotip o romski kriminaliteti (čeprav je varnost pomembna in je bila izpostavljena tudi pri posvetovanju s skupnostjo, bi moral biti ta ukrep del drugega poglavja).

Alenka Klepac iz MIZŠ je povedala, da bodo v novo *Strategijo vzgoje in izobraževanja Romov* vključili stalno strokovno izpopolnjevanje učiteljev, vključno s senzibilizacijo, za delo v večkulturnem okolju. Posvetili se bodo vprašanju, ali so pričakovanja učiteljev nižja, kar zadeva romske otroke, ali obstaja manko zavedanja o izpostavljenosti otrok dvojnimi kulturnimi vplivom.

Leta 2015 je v okviru skupnega projekta civilne družbe in raziskovalne skupnosti »Z (od)govorom na sovražni govor - zagon neodvisnega povezovalnega telesa (ZaGovor)« ustanovljen Svet za odziv na sovražni govor, ki se na zahteve pravne ali fizične osebe ali na predlog člana Sveta odziva z javnimi izjavami.⁶⁰

Zagovornik načela enakosti poroča v letnem poročilu za leto 2018⁶¹, da je organiziral dva posveta strukturnega dialoga z romskimi organizacijami, tako v Prekmurju, kot na Dolenjskem, in ugotovil, da Romi niso zadostno obveščeni o obstoju ZVarD in možnostih pri prijavi diskriminacije.

V Sloveniji obstaja pravni in institucionalni okvir za boj proti sovražnemu govoru, vendar ima veliko vrzeli in težav pri izvajanju.⁶² Ustava Republike Slovenije⁶³ v svojem 63. členu prepoveduje spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugih neenakopravnosti, razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti, ter spodbujanje k nasilju in vojni.

Slovenski kazenski zakonik⁶⁴ v svojem 297. členu vsebuje splošno prepoved javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti, vključno z zanikanjem, zmanjševanjem pomena ali zagovarjanjem genocida, holokavsta, zločinov proti človečnosti in vojnih zločinov. S spremembo 297. člena, s katero je bil v nacionalno zakonodajo prenesen Okvirni sklep Sveta Evropske unije 2008/913/PNZ o boju proti rasizmu in ksenofobiji⁶⁵, je bilo določeno, da so dejanja, opisana v tem členu, kazniva le, če: 1) lahko ogrozijo javni red in mir, ali 2) so storjena z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev. Pravno stališče, ki ga je izdalo Vrhovno državno tožilstvo⁶⁶, člen razlaga tako, da se dejanje spodbujanja sovraštva lahko preganja kot kaznivo dejanje samo v primeru dejanja, ko konkretno ogroža javni red in mir. To je privedlo do problematično visoke ravni nekaznovanosti sovražnega govora – sovražni govor v Sloveniji je redko preganjan, saj primeri sovražnega

⁵⁹ Mirovni inštitut (2018)

⁶⁰ <http://www.mirovni-institut.si/govor/>

⁶¹ Zagovornik načela enakosti (2019)

⁶² European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2019).

⁶³ Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a), dostop: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1>

⁶⁴ Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16 in 27/17)

⁶⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008F0913>

⁶⁶ Pravno stališče, pripravljeno 27.2.2013, dostop: www.spletno-oko.si/sites/default/files/sovrazni_govor_pravno_stalisce_-_vrhovno_tozilstvo_0.doc

govora skoraj nikoli ne izpolnjujejo pogojev za kazensko odgovornost.⁶⁷ Na primer, v projektu *Spletno oko* so v letu 2016 prejeli 1273 prijav sovražnega govora, od tega jih je bilo 23 posredovanih policiji; policija je obravnavala 49 primerov kršitev 297. člena kazenskega zakonika in 18 kazenskih ovadb posredovala na državno tožilstvo tožilcu. Na koncu je leta 2016 skupno prišlo do ene obsodbe zaradi kršitve 297. člena kazenskega zakonika.⁶⁸

Nova sodna praksa na področju sovražnega govora obeta pozitivne spremembe – vrhovno sodišče je julija 2019 v primeru sovražnega govora proti Romom⁶⁹ razsodilo⁷⁰, da je javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti kaznivo dejanje tako v primerih, ki lahko ogrožajo javni red in mir, kot tudi v primerih groženj, zmerjanj ali žaljivih vsebin. To je precedenčno stališče v sodni praksi sovražnega govora, ki je dejansko potrdilo, da je bila pravna razlaga s strani Vrhovnega državnega tožilstva napačna; in kot tako lahko vodi v preganjanje več primerov sovražnega govora.⁷¹

ECRI je pohvalil novo zakonodajo na področju preprečevanju diskriminacije, in sicer *Zakon o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD)*⁷². Po mnenju ECRI ta zakon zagotavlja ustrezno zaščito pred rasizmom in rasno diskriminacijo na vseh področjih vsakdanjega življenja. ZVarD v svojem 10. členu podrobneje opredeljuje sovražni govor, in sicer kot pozivanje k diskriminaciji, kar pomeni kakršno koli spodbujanje drugih oseb k diskriminaciji. A na žalost gre za dispozitivno določbo brez predvidenih sankcij. ZVarD predvideva ustanovitev organa za enakost, Zagovornika načela enakosti⁷³, kar je zelo pozitiven razvoj in je v skladu s standardi, ki jih priporočata ECRI-jevi Splošnopolični priporočili št. 7 in št. 2. Vendar je javnost slabo seznanjena z vlogo in pristojnostmi Zagovornika, poleg tega se je do sedaj moral Zagovornik ukvarjati večinoma s proračunskimi, kadrovskimi in administrativnimi izzivi, kar je povzročilo zaostanke pri obravnavi primerov. V ZVarD obstajajo resne nedoslednosti, zlasti glede pristojnosti in pooblastil Zagovornika v razmerju do npr. inšpekcij.^{74 75}

Kar zadeva kazniva dejanja iz sovraštva, ECRI piše, da Slovenija o tem ne poroča redno, ker o tem nima zanesljivih informacij in statistike (Policija uporablja generični obrazec za poročanje o kaznivih dejanjih brez posebnih šifer za označevanje kaznivih dejanj iz sovraštva). Zbiranje informacij o pravnih sredstvih in njihovi učinkovitosti je prav tako izziv, saj prvostopenjske sodbe niso vključene v sodno prakso, našete so le sodbe, zoper katere je bila vložena pritožba. Toda iz podatkov o kršitvah 20. člena *Zakona o varstvu javnega reda in miru* (kršitev javnega reda in miru z namenom vzbujanja nestrpnosti) je

⁶⁷ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2019).

⁶⁸ <https://www.spletno-oko.si/sovrazni-govor/kaj-je-sovrazni-govor>

⁶⁹ Februarja 2011 je obtoženi napisal sovražni komentar pod člankom na spletni strani Radia Krka. Beseda grožnja ni bila izrecno uporabljena, vsebina pa se nanaša na uporabo orožja proti romski skupnosti v povezavi z glasbeno željo, v kateri se pevec sprašuje, kam so šli vsi Romi.

⁷⁰ <https://files.dnevnik.si/2019/SODBA.pdf>

⁷¹ Članki o tem primeru: <https://www.dnevnik.si/1042894586>, <https://www.rtvlo.si/slovenija/po-novem-kazniv-ze-govor-ali-zapis-ki-sam-po-sebi-predstavlja-groznjo-ali-zalitev/496480>, <https://siol.net/novice/slovenija/vrhovno-sodisce-odlocilo-sovrazni-govor-tudi-ko-javni-red-in-mir-nista-ogrozena-504391>, https://www.dolenjskolist.si/2019/08/08/223315/novice/dolenjska/Pomembna_sodba_Vrhovnega_sodi_sca_o_sovraznem_govoru_proti_Romom/

⁷² Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg), dostop: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>

⁷³ <http://www.zagovornik.si/>

⁷⁴ ECRI piše, da bi bila pristojnost Zagovornika na področju kršitev 10. člena ZVarD - pozivanje k diskriminaciji - učinkovito sredstvo za boj proti sovražnemu govoru, a bi za ta namen seznam prekrškov iz 45. člena ZvarD moral vključevati tudi pozivanje k diskriminaciji. Izvajanje novih pristojnosti Zagovornika pa lahko ovira dejstvo, da bodo odločitve tega organa, če ne bodo upoštevane, ostale pretežno deklarativne zaradi pomanjkanja pooblastil, s katerimi bi lahko inšpektorate zavezal k nadaljevanju preiskave.

⁷⁵ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2019)

razvidno, da imamo letno 41-55 kršitev (število se vsako leto zmanjšuje, čeprav se sovražni govor povečuje).⁷⁶

⁷⁶ *Ibid.*

ODSOTNOST ZBIRANJA ETNIČNO RAZČLENJENIH PODATKOV

Opredelitev problema

V Sloveniji je na voljo le zelo omejen nabor podatkov o družbenem položaju romskega prebivalstva, ki bi omogočil celovito načrtovanje ciljno usmerjenih politik in ukrepov ter ustrezno spremljanje njihovega učinka. Na primer, število pripadnikov romske populacije v Sloveniji je ocenjeno med 7.000 in 12.000⁷⁷, zadnji podatki popisa iz leta 2002 pa kažejo, da je v Sloveniji le 3.246 Romov⁷⁸, kar je zelo velika razlika. Drug primer, ki smo ga navedli že v [drugem letnem poročilu RCM](#)⁷⁹, je, da država ne zbira sistematično podatkov in ne spremlja stanja na področju obiskovanja pouka, šolskega uspeha in osipa romskih otrok, zato je težko oceniti vpliv *Strategije vzgoje in izobraževanja Romov* ali drugih ukrepov - samo Amnesty International Slovenije in politični tednik Mladina letno zbirata te podatke, tako da neposredno pokličeta šole z romskimi učenci; MIZŠ nima nobene analize stanja, nobenih podatkov, po drugi strani pa daje sredstva za izboljšanje stanja. Čeprav osnovne šole zaposlujejo romske pomočnike, ki pomagajo romskim učencem, država uradno ne ve, za koliko romskih učencev plačuje dodatno učno pomoč, niti koliko je učinkovita.

Nekateri podatki na področju zaposlovanja se zbirajo v okviru ukrepov aktivne politike zaposlovanja (te podatke smo analizirali že v [drugem letnem poročilu RCM](#)⁸⁰); na področju prostorskega načrtovanja⁸¹; nekatere podatke pa je mogoče pridobiti neposredno iz centrov za socialno delo, vrtcev, šol in nevladnih organizacij.⁸² Vendar NPUR sam priznava, da »konkretnih podatkov, ki bi prikazovali napredek na področju položaja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti in njihove večje socialne vključenosti od sprejetja NPUR 2010–2015 do danes, nimamo in jih v skladu z ustavno ureditvijo in zakonskimi normami na področju varstva osebnih podatkov tudi ne zbiramo.«⁸³

Ozadje in vzroki problema

Zaradi specifične razlage ustave in zakonodaje na področju varstva osebnih podatkov o zbiranju podatkov o narodnem in etničnem izvoru nimamo veliko podatkov o romskem prebivalstvu v Sloveniji. Glede na veljavno zakonodajo (*Zakon o varstvu osebnih podatkov* iz leta 2004)⁸⁴ so podatki o narodni ali etnični pripadnosti občutljivi osebni podatki, ki jih ne bi smeli voditi v javnih evidencah državnih organov. Vendar ECRI ugotavlja⁸⁵, da *Splošna uredba o varstvu podatkov EU*⁸⁶ ne prepoveduje obdelave podatkov, kadar ti ne omogočajo identifikacije posameznikov, na katere se podatki nanašajo, zato bi država lahko našla način za zbiranje teh podatkov. Poleg tega so v skladu z *Mednarodnim paktom o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah* za merjenje vpliva politik in načrtov vlade

⁷⁷ Vlada Republike Slovenije (2017)

⁷⁸ Vlada Republike Slovenije. Popis 2002: https://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7

⁷⁹ European Commission (2019)

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Publikacije/8c3a902c0a/prostorski_problemi_romskih_naselij_elaborat.pdf

⁸² Mirovni inštitut (2018), str. 10

⁸³ Vlada Republike Slovenije (2017)

⁸⁴ Zakon o varstvu osebnih podatkov (Uradni list RS, št. 94/07): <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3906>

⁸⁵ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2019), str. 24.

⁸⁶ EU General Data Protection Regulation (EU) 2016/679 <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>

dolžne zbirati podatke, razčlenjene po prepovedanih razlogih za diskriminacijo - vključno z »raso in barvo«. Vendar oblast še naprej zavzema stališče, da bi bilo zbiranje podatkov za spremljanje položaja etničnih manjšin samo po sebi diskriminacijsko in bi lahko bilo v nasprotju z določbami *Zakona o varstvu osebnih podatkov* in nekaterimi ustavnimi določbami.⁸⁷

Ker pa so takšni podatki nujno potrebni za izvajanje predpisov na posameznih področjih (izobraževanje, sistem javnih del itd.), se zdi, da nekatere ustanove nimajo težav z zbiranjem in uporabo evidenc o romskem prebivalstvu. Izkazalo se je, da Ministrstvo za notranje zadeve v skladu z *Zakonom o prijavi prebivališča*⁸⁸ vodi posodobljeno evidenco prebivalstva, znotraj tega torej tudi podatke o številu Romov v posameznih občinah. Vendar se je po podatkih Ministrstva za notranje zadeve veliko število prebivalcev odločilo, da bodo ostali narodnostno neopredeljeni, zlasti v občinah, kjer živijo Romi.⁸⁹ To je tudi razlog, da so odpravili zbiranje podatkov o etnični pripadnosti ob prijavi prebivališča.⁹⁰

Tudi romska skupnost se zaveda problema pomanjkanja podatkov, vendar opozarjajo na možne razloge za nizko število romskega prebivalstva ob popisu. Preden je vlada leta 2017 izdala nov NPUR, je Darko Rudaš (član vladne komisije za zaščito romske skupnosti in predsednik Foruma romskih svetnikov) dejal: »Če hočemo dobiti dobro novo strategijo za Rome, potrebujemo čim bolj točne podatke. Če so nameni države iskreni, ne vidim ovir za to, da bi se natančneje prešteli. Za zdaj pa je štetje odraz tega, kako se Romi počutijo. Ne želijo se opredeljevati kot Romi, saj državi ne zaupajo. Svojo identiteto raje skrivajo.«⁹¹

Več nevladnih organizacij in mednarodnih teles že več kot desetletje poziva Slovenijo, naj najde način za zbiranje razčlenjenih podatkov o enakosti: Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI)⁹², Evropska komisija⁹³, Svet EU⁹⁴, Komisar za človekove pravice Sveta Evrope⁹⁵, Svetovalni odbor Sveta Evrope o Okvirni konvenciji za varstvo narodnih

⁸⁷ Amnesty International. 2011. *Vzporedna življenja: Romom v Sloveniji niso zagotovljena pravici do ustreznega bivališča in vode*. Dostop : http://www.amnesty.si/media/uploads/files/vzporedna_zivljenja.pdf

⁸⁸ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6046>

⁸⁹ »Preštevanje Romov: Svojo identiteto za zdaj raje skrivajo«. Dnevnik, 27.6.2015. Dostop: <https://www.dnevnik.si/1042715810>

⁹⁰ Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (2018)

⁹¹ »Preštevanje Romov: Svojo identiteto za zdaj raje skrivajo«. Dnevnik, 27.6.2015. Dostop: <https://www.dnevnik.si/1042715810>

⁹² Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) že od leta 2006 priporoča, da oblasti zbirajo ločene podatke o enakosti za boj proti rasni diskriminaciji. Po potrebi bi morali državni organi podati zakonodajno pojasnilo za zagotovitev, da se podatki v vseh primerih zbirajo ob ustreznem spoštovanju standardov na področju varstva podatkov, vključno z načeli zaupnosti, informiranega soglasja in prostovoljne samo identifikacije.

⁹³ Evropska komisija je v sporočilu o *Okviru EU za nacionalne strategije vključevanja Romov* poudarila potrebo po vzpostavitvi učinkovitega mehanizma za spremljanje izvajanja ukrepov z jasnimi merili, ki bo omogočil merjenje njihovih dejanskih učinkov.

⁹⁴ Svet EU je v svojih priporočilih iz leta 2013 države članice pozval, naj ustrezno spremljajo in merijo učinkovitost nacionalnih strategij ali z njimi povezanih sklopov političnih ukrepov v okviru svojih širših politik socialne vključenosti.

⁹⁵ Komisar Sveta Evrope za človekove pravice je poudaril, da je eden od izzivov pri promociji pravic Romov v Sloveniji pomanjkanje podatkov, kar otežuje natančnejšo oceno potreb romskega prebivalstva in težav, s katerimi se soočajo, kot tudi oblikovanje ciljno usmerjenih politik. Komisar je menil, da je mogoče takšne podatke pridobiti ob spoštovanju zaupnosti osebnih podatkov (Svet Evrope, Komisar za človekove pravice, 2017).

manjšin⁹⁶, Odbor OZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice itd.⁹⁷ Vendar se še nič ni spremenilo.

Potencialni javno-politični odgovor na problem

Kljub obstoječi zakonodaji na področju varstva osebnih podatkov, ECRI ugotavlja, da so nekateri raziskovalni projekti nevladnih organizacij in akademskih krogov, ki so bili financirani iz javnih sredstev, lahko zbrali nekatere podobne podatke o ranljivih skupinah, čeprav so bili anonimizirani.⁹⁸ To kaže, da je varovanje osebnih podatkov pri zbiranju razčlenjenih podatkov možno prav tako, kot organi oblasti zbirajo podatke o spolu, starosti in drugih značilnostih pri popisih ali v okviru drugih metod. Ta praksa je omogočena tudi v 16. členu ZVarD⁹⁹, ki predvideva zbiranje »anonimiziranih« podatkov o številu obravnavanih primerov diskriminacije po posameznih osebnih okoliščinah in po oblikah diskriminacije.¹⁰⁰

V naši neposredni bližini obstajajo obetavne prakse, ki bi jim Slovenija morda lahko sledila. Kot piše Mirovni inštitut v evalvaciji NPUR¹⁰¹, je bilo do nedavnega tudi na Hrvaškem stanje glede celovitejših podatkov o romskem prebivalstvu slabo, vendar so po opravljeni evalvaciji nacionalne strategije o vključevanju Romov oblikovali projekt, v katerem so pridobili obsežen izhodiščni nabor podatkov o trenutnem družbenem položaju romskega prebivalstva.¹⁰² Po naročilu hrvaškega Urada za človekove pravice in pravice narodnih manjšin sta bila v sodelovanju z romsko skupnostjo izvedena »mapiranje« romskih naselij in obsežna anketa na reprezentativnem vzorcu romskega prebivalstva. V raziskavi so pridobili prvo natančnejšo oceno števila Romov na Hrvaškem.¹⁰³

Eno zamisel za pridobivanje podatkov o romskem prebivalstvu v Sloveniji je podala nekdanja informacijska pooblaščenka Nataša Pirc-Musar: predlagala je, da bi podatke o tem, kdo je Rom, zbrali zgolj za kratek čas, recimo »za dve uri«, potem bi surove podatke takoj uničili.¹⁰⁴

⁹⁶ Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (2018)

⁹⁷ Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice je v letu 2014 izrazil zaskrbljenost zaradi pomanjkanja razčlenjenih podatkov o učinkovitem uveljavljanju pravic prikrajšanih in marginaliziranih posameznikov in skupin, zlasti Romov, v okviru *Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah*. Slovenijo je pozval, naj vzpostavi sistem za zbiranje in spremljanje takšnih podatkov (Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, 2014).

⁹⁸ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2019)

⁹⁹ *Zakon o varstvu pred diskriminacijo (Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18 – ZNOrg)*, access : <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>

¹⁰⁰ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) (2019)

¹⁰¹ Mirovni inštitut (2018), str. 12

¹⁰² Kunac, Suzana, Ksenija Klasnič and Sara Lalič. 2018. Roma Inclusion in the Croatian Society: a Baseline Data Study. Zagreb: Center for Peace Studies. Access: https://www.cms.hr/system/publication/pdf/109/Roma_Inclusion_in_the_Croatian_Society.pdf

¹⁰³ Z anketo so pridobili podatke o skupno 4758 članih romskih gospodinjstev (21,2% raziskovane populacije). Na ta način so pridobili izhodiščne podatke o položaju romskega prebivalstva na področju izobraževanja, zaposlovanja in vključenosti v gospodarsko življenje, zdravstvene zaščite, socialnega varstva in bivanjskih razmer (Kunac in dr., 2018). Na podlagi pridobljenih podatkov so pripravili kazalnike, ki jih lahko razdelimo na dva tipa. Prvi so kazalniki, ki omogočajo spremljanje izvajanja ukrepov (npr. število ljudi, vključenih v posamezne ukrepe, izvedene aktivnosti), drugi tip kazalnikov pa se nanaša na dejanski položaj Romov na določenem življenjskem področju in meri učinke ukrepov (npr. delež romskih otrok, vključenih v kakšno obliko predšolske vzgoje, delež otrok, vpisanih v osnovno šolo, šolski uspeh, delež zaposlenih Romov, delež zaposlenih v zasebnem ali javnem sektorju, delež zakonitih ali nezakonitih objektov, delež gospodinjstev z električno energijo, delež gospodinjstev z oskrbo z vodo, delež gospodinjstev s kanalizacijo itd.). Ustvarili so tudi spletno stran, ki omogoča lažje in celoviteje spremljanje izvajanja strategije in akcijskih načrtov.

¹⁰⁴ »Preštevavanje Romov: Svojo identiteto za zdaj raje skrivajo«. Dnevnik, 27.6.2015. Dostop: <https://www.dnevnik.si/1042715810>

PRIPOROČILA

Pomanjkanje podpore za mlade Rome

1. Potrebujemo več raziskav o mladih Romih in njihovih potrebah.
2. NPUR bi moral vključevati več ukrepov in aktivnosti, posebej namenjenim mladim Romom, ki bi se odzvali na potrebe tega dela romskega prebivalstva.
3. Romskim srednješolcem in študentom bi morala biti zagotovljena večja podpora v smislu usmerjanja, motivacije, karijerne orientacije, štipendij in dijašjih/študentskih domov.
4. Za Rome, ki izpolnijo osnovnošolsko obveznost (vendar ne končajo osnovne šole), je potrebno organizirati posebne programe.
5. Za strokovne delavce, ki delajo z romskimi učenci in študenti, je potrebno organizirati več usposabljanj.
6. Podpirati je potrebno mlade izobražene Rome v njihovem profesionalnem razvoju in pri sodelovanju v družbi in javnem življenju.
7. Potrebno je nasloviti problematiko interseksionalnosti in večplastne diskriminacije, in obravnavati tudi vprašanja LGBTIQ+.
8. Mlade Rome je potrebno vključiti v oblikovanje politik ter v razvoj in spremljanje NPUR.
9. Mlade Rome bi bilo potrebno spodbujati k ustanavljanju in sodelovanju v romskih mladinskih organizacijah na nacionalni in lokalni ravni, ter v krovnih mladinskih gibanjih in organizacijah, pa tudi pri vključevanju v mladinsko delo in prostovoljstvo.
10. Potrebno bi bilo ustanoviti romsko mladinsko organizacijo in ji zagotoviti zadostno podporo v obliki usposabljanj in finančnih sredstev.
11. V več občinah je treba razviti lokalne akcijske načrte in se v njih osredotočiti tudi na mlade Rome.
12. NPUR in drugi javno-politični ukrepi morajo med kazalniki vključevati tudi razčlenjene podatke glede na starost.

Sovražni govor in anticiganizem

13. Tožilci bi morali slediti novostim v razvoju sodne prakse na področju sovražnega govora in anticiganizma in kaznovati sovražni govor kot javno spodbujanje sovražstva, nasilja ali nestrpnosti, tako v primerih, ki lahko ogrožajo javni red in mir, kot tudi v primerih groženj, zmerjanja ali žaljivih vsebin.
14. ZVarD bi morali po potrebi spremeniti (določiti sankcije v primeru kršitev 10. člena, dati več pooblastil Zagovorniku načela enakosti itd.)
15. Javnost bi morali ozavestiti o pooblastilih Zagovornika načela enakosti, in tej instituciji dodeliti več sredstev.
16. Potrebno bi bilo zbirati podatke o primerih sovražnega govora in anticiganizma, ter razčlenjene podatke o enakosti, kot določa 16. člen ZVarD.
17. Politiki nosijo družbeno odgovornost, da kategorično obsodijo sovražni govor, in da se vzdržijo vsakega govora, ki bi lahko imel diskriminatorne učinke. Poslanci bi morali oblikovati svoj etični kodeks in ustanoviti razsodišče za odločanje o sovražnem govoru in njegovo kaznovanje. Država bi morala podpreti in okrepiti pobude medijev za samoregulacijo in nasprotne/alternativne naracije.

18. Morali bi zagotoviti izvajanje/skladnost s standardi EU in drugimi mednarodnimi instrumenti (npr. Okvirni sklep Sveta 2008/913/PNZ z dne 28. novembra 2008 o boju proti nekaterim oblikam in izrazom rasizma in ksenofobije s kazensko-pravnimi sredstvi; evropski Kodeks ravnanja za preprečevanje nezakonitega sovražnega govora na spletu iz dne 31. maja 2016; in Dodatni protokol h Konvenciji o kibernetiski kriminaliteti); Direktiva 2000/43/ES iz 29. junija 2000 - izvajanje načela enakega obravnavanja ne glede na raso ali narodnost; in izboljšati pravni okvir proti sovražnemu govoru in drugim oblikam anticiganizma.
19. Potrebno je usposabljanje za predstavnike Policije in pravosodja za prepoznavanje in pregon sovražnega govora z romskim motivom in anticiganizma; ter o nacionalnih, evropskih in mednarodnih standardih, vključno s sodno prakso, tako da bodo sposobni identificirati in uspešno preganjati sovražni govor z romskim motivom.
20. Potrebno je nadaljevati z usposabljanjem policije in drugih javnih uslužbencev o stereotipih o Romih ter dobrih praksah proti etničnem profiliranju, in uvesti več usposabljanj javnih uslužbencev, ki delajo z romsko skupnostjo.
21. Potrebno je uvesti posebne raziskave za zbiranje podatkov o anticiganizmu in sovražnem govoru proti Romom na spletu in zunaj njega, ter o njegovem vplivu.
22. Organizirati bi bilo potrebno nacionalno ozaveščevalno kampanjo za spodbujanje raznolikosti in pozitivnih naracij o Romih.
23. Potrebno je nuditi podporo organizacijam romske civilne družbe za spremljanje sovražnega govora proti Romom.
24. Spletne platforme in mediji se morajo spoprijeti z etničnim profiliranjem.
25. Anticiganizem v različnih okoljih (zaposlovanje, izobraževanje, bivanjske razmere in zdravje) mora biti izkoreninjen, prav tako intersekcijska diskriminacija, ki jo doživljajo romske ženske, preko raziskovanja tega problema in razvijanja na dokazih temelječih ukrepov za reševanje le-tega.

Odsotnost zbiranja etnično razčlenjenih podatkov

26. Država bi morala graditi na izkušnjah drugih držav, npr. Hrvaške, in v sodelovanju z romsko skupnostjo najti mehanizem za sistematično zbiranje anonimiziranih podatkov o romskem prebivalstvu v Sloveniji, ob ustreznem spoštovanju varstva podatkov.

BIBLIOGRAFIJA

- Council of Europe Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 2018. *Fourth Opinion on Slovenia*. Dostop: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-slovenia-adopted-on-21-june-2017/16807843c7>
- Council of Europe. 2015. Ad hoc committee of experts on Roma issues (CAHROM). *Draft thematic report on Roma youth empowerment and the inclusion of a youth dimension into national Roma inclusion strategies/policies*. Dostop: <https://rm.coe.int/cahrom-2015-9prov-en-conclusions-report-on-roma-youth-empowerment-and-/16808cbca5>
- Erjavec K., Hrvatinić S. B., Kelbl B. 2000. *Mi o Romih: Diskriminatorni diskurz v medijih v Sloveniji*. Dostop: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/edicija/seznam/05/mediawatch05.pdf>
- European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). 2019. *Poročilo Evropske komisije proti rasizmu in nestrpnosti v Sloveniji (peta faza spremljanja)*. Dostop: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-slovenia-slovenian-translation-/168094caff>
- European Commission. 2018. *Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategy in Slovenia. Focusing on structural and horizontal preconditions for successful implementation of the strategy*. Dostop: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-1-slovenia-2017-eprint-fin.pdf>
- European Commission. 2019. *Civil society monitoring report on implementation of the national Roma integration strategy in Slovenia. Assessing the progress in four key policy areas of the strategy*. Dostop: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-2-slovenia-2018-eprint-fin.pdf>
- Mirovni inštitut. 2016. *Sovražni govor v Republiki Sloveniji: ocena stanja*. Dostop: http://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2015/01/OcenaStanja_prelomOK_splet.pdf
- Mirovni inštitut. 2018. *Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021. Končno poročilo o vmesnem vrednotenju (obdobje od sprejema dokumenta dne 25.5.2017 do 1.6.2018)*. Dostop: http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/Evalvacija_NPUR_17-21_MI1.pdf
- Pajnik, M. 2003. *Poročanje medijev o marginaliziranih skupinah. V: Socialno delo, št. 3*. Dostop: https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Poroanje_URN_NBN_SI_DOC-Q5EB32X1.pdf/2019020613560374/
- Republika Slovenija. Varuh človekovih pravic. 2019. *Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2018*. Dostop: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP_2018.pdf
- Republika Slovenija. Vlada Republike Slovenije. 2010. *Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2010-2015*. Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/35778fa671/Program_ukrepov.pdf
- Republika Slovenija. Vlada Republike Slovenije. 2017. *Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021*. Dostop: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/65d892da3a/NPUR_2017_2021.pdf

Republika Slovenija. Zagovornik načela enakosti. 2018. *Redno letno poročilo za leto 2017*. Dostop: <http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2018/11/Poro%C4%8Dilo-2017-.pdf>

Republika Slovenija. Zagovornik načela enakosti. 2019. *Redno letno poročilo za leto 2018*. Dostop: <http://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2019/05/RS-Zagovornik-na%C4%8Dela-enakosti-Redno-letno-poro%C4%8Dilo-za-leto-2018.pdf>

